

2. Українське рідновірство та неоязичництво: проблеми диференціації та самоідентифікації

Виникнення та поширення різноманітних неязичницьких релігійних рухів можна назвати однією із загальносвітових тенденцій сучасності. Цей процес властивий також для окремих релігійних виявів і в українському суспільстві. На теренах України відродження та активізація неязичницьких рухів має свою специфіку. Окреслимо деякі аспекти феномену відродження українського рідновірства не лише в загальних його конфесійних виявах, а також з позицій наукової детермінації та дослідження проблем самоідентифікації представників різних течій українського неоязичництва. Наперед зазначимо, що в поняття «самоідентифікація» ми включаємо наступні моменти: національне самовизначення індивіда, конфесійну самоназву, яка знаменує приналежність до певної релігійної організації та атрибути самовизначення, що має свій вияв у національній та релігійній символіці, елементах одягу тощо.

Як правило, феномен неоязичництва в Україні ототожнюють з поняттям рідновірства, яке виступає як загальна самоназва релігійних організацій неязичницької орієнтації та типових ознак особистої самоідентифікації українських рідновірів. З позицій теоретичного осмислення, дефініціальних визначень, класифікації та систематизації релігійних вірувань, включаючи вивчення окремих рис обрядової практики українських неязичницьких напрямків, варто розрізнити поняття «українського рідновірства» та «українського неоязичництва». Специфіка такої відмінності полягає в тому, що феномен рідновірства в українському контексті виокремлюється як дещо ширший вияв у змістовному та організаційному відношеннях у порівнянні з феноменом українського неоязичництва.

Вцілому, спрямованість феномену рідновірства можна охарактеризувати як релігійний рух, зорієнтований на відродження етнічної релігії українців. Проте в Україні рідновірство, організаційно диференціюючись на декілька відмінних один від одного самостійних напрямків, не є якимось цілісним утворенням. Найбільш загальною характерною рисою практично для всіх рідновірів постає ідея відродження давньослов'янських вірувань, які вважаються автентичними для українців. З наукової точки зору, наявні організаційні вияви українського рідновірства можна поділити на дві категорії, взявши за основу класифікації уявлення про надприродне:

- 1) рідновіри-монотеїсти, які сповідують національно адаптований варіант монотеїзму на основі модернізації витокового українського язичництва;
- 2) рідновіри-неоязичники, у віруваннях яких спостерігаються пантеїстичні та політеїстичні мотиви, релігійна діяльність яких

зорієнтована передусім на відродження автохтонних, дохристиянських релігійних вірувань та обрядовості українців.

Відтак до першої категорії в організаційному відношенні слід віднести, насамперед, релігійні громади РУНВіри (Рідної Української Національної Віри), першопочатково створеної Л. Силенком з духовним центром в Оріяні – Святині Матері України в м.Спрінг Глені (США). Як зазначає український релігієзнавець А.Колодний, РУНВіра за своєю сутністю є новою, штучною релігією. В плані богорозуміння вона являє собою монотеїзм, де єдиним божеством виступає Дажбог [Колодний А.М. РУНВіра (Рідна Українська Національна Віра). – К., 2002. – С. 28 – 31]. Крім того, рідновірський монотеїзм репрезентує також релігійна організація Собор Рідної Української Віри у м. Вінниця, який очолює Голова його Духовного правління Орій (Олег) Безверхий [Див.: Собор Рідної Української віри // Релігійна панорама. – 2002. – № 4]. Як зазначає лідер цієї рідновірської конфесії, єдиним божеством в громаді вважається Дажбог, всі інші відомі давньоукраїнські божества теж вшановуються в окремих обрядових діях, виступаючи при цьому в ролі його посланців. З цього твердження, можемо провести паралель з подібним розумінням одного Бога та багатьох ангелів-вісників у християнстві.

До другої категорії, тобто до рідновірів-неоязичників можна віднести наступні конфесійні утворення: 1) громади Українських Язичників «Православ'я» та Релігійний центр Об'єднання релігійних громад Рідновірів України (далі – ОРУ) начолі з Волхвинею Зореславою (в миру - Г.Лозко) [Див.: Українська віра (українське язичництво) – етнічна релігія українців // Релігійна панорама. – 2001. – № 8–9]; 2) громада «Трійця» у м. Києві, яку очолює Е.Добжанський [Див.: Речник рідновіра. – К., 2003]; 3) Родове Вогнища Рідної Православної Віри (далі - РВ РПВ) або Відичне Православ'я, офіційно зареєстрованої з центром у м. Києві, начолі з Верховним Волхвом В.Куровським [Див.: Рідна Православна Віра // Релігійна панорама. – 2004. – № 6].

Загальною рисою уявлень про надприродне, притаманних для українських неоязичників, як зазначалось вище, виступає розвинений політеїзм, який, в свою чергу, реалізується у формі генотеїзму (наявність верховного божества при наявності решти божеств), наближаючись до пантеїзму (ототожнення Бога з Природою, Всесвітом). Зокрема, Бог в розумінні неоязичників постає «як єдиний і багатопроявний, а всі інші рідні боги поєднані в нім», тобто всі боги в своїй сукупності поєднуються, складаючи цілісність, або ж об'єднуються єдиним Верховним Богом, відображаючи в такий спосіб ієрархічність сфери надприродного. До того ж, божества українських неоязичників фігурують як вияви окремих природних стихій, а відтак не існують поза межами природи. При цьому верховний Бог прямо ототожнюється з Всесвітом. Так, у громадах ОРУ до інтегрованих сил природи прирівнюється Сварог, в якому поєднуються боги (в чому спостерігаємо апеляцію до свідчень Велесової книги). В громадах РВ РПВ в

ролі верховної сутності Бога виступає Род (Род-Рожанич, Сокіл-Род) – верховний предок (апеляція до давньоукраїнської міфології), який ототожнюється з Всесвітом. Структуризація світобудови описується за автохтонною в своїй сутності тричленною концепцією поділу світу на Верхній, Серединний та Нижній. В українському контексті це відповідно – Права, Ява і Нава. Рідні боги виступають не лише як вияв тієї чи іншої природної стихії, але й як старші брати. Кожен має силу від того чи іншого божества. Зокрема, Перун уособлює силу та військову звитягу, Велес – мудрість, Дажьбог – щедрість і т.д. За аналогією розуміється і божественність людини, коли для тварин та рослин люди, згідно з українськими неоязичницькими інтерпретаціями, виступають в ролі богів або за їхнім твердженням: «рід божеський в Яві (серединний, фізичний світ)», тоді як боги являються небесним божеським родом в Праві (горішній світ, або Ирїй).

Спільною ознакою в релігійній діяльності неязичницьких громад є визнання не лише автентичності, але й сакральності тексту «Велесової книги», яка розглядається як «святе письмо» українських неоязичників і досить часто цитується на шпальтах конфесійної періодики та літератури. Максимально намагаючись відтворити та зберегти автентичну язичницьку обрядовість, молитви, славлення і співи, українські неоязичники намагаються підпорядковувати своє вчення вдосконаленню людської особистості, піднесенню її національної самосвідомості.

Варто відзначити, що серед наявних течій українського неоязичництва існують також суттєві відмінності. Дослідивши характер відтворення обрядово-культурної діяльності та проаналізувавши вірувальне відношення віруючих до сфери сакрального, означивши спосіб взаємодії з нею, можемо класифікувати громади українських неоязичників на два основні типи:

- 1) інтелектуальної реконструкції (до яких відносимо ОРУ та громаду «Трійця»);
- 2) містико-сенсуалістичний (РВ РПВ або Відичне православ'я).

Представники першого типу українського неоязичництва констатують, що давня прабатьківська віра українського народу в своїй цілісності втрачена, а тому потребує реконструкції на основі інтелектуально-наукових досліджень літописних свідчень, аналізу етнографічного матеріалу, українознавчих студій, здійснення процесу т.зв. «розхристиянення» народних звичаїв та обрядів.

Номінований нами містико-сенсуалістичний тип є різновидом українського неоязичництва, яке претендує на автентичність, першопочатковість, звичаєвість віри, наявність неперервної спадкової передачі духовної традиції від учителя до учня. Представники даного напрямку стверджують здатність прямого контактування з рідними богами, яке з'являється після посвячення, та наявність в духовних провідників конфесії таємних містичних знань. В релігійній практиці, окрім святкування календарних обрядів та щонедільних славлень, широко використовують

різного роду психотехніки, зцілення не медикаментозними засобами, а за допомогою накладання рук (т.зв. «Жива» - своєрідний аналог рейкі), медитативні стани («священні стани»): дивлення, ладування та явлення, зосереджуючись в такий спосіб на містичних відчуттях або, за науковим формулюванням містико-сенсуалістичому сприйнятті надприродного. Практикують також давньоруське бойове мистецтво «Триглав», окремі елементи якого наділяються теж сакральним значенням як спосіб вдосконалення людського духу.

Варто зауважити, що не всі існуючі в Україні рідновірські течії вийшли до розгляду феномену українського рідновірства та неоязичництва. До класифікаційних схем ввійшли лише реально діючі рідновірські релігійні організації, оскільки процес відродження автентичних етнічних релігійних традицій здійснюється не лише на папері, шляхом державної реєстрації та реконструкції тих чи інших вірувань та обрядів, опублікованих в конфесійних книгах, журналах і газетах. В той час як існують організації, зокрема, ладовірство, створене на основі ідей О.Шокала [Див.: Релігієзнавчий словник / За ред. А.Колодного і Б.Лобовика. – К., 1996. - С. 176] та ягновірство, виникнення якого ініційоване В.Рубаном, ці організації так і не вийшли за межі світоглядних студіювань на рідновірську тематику, перетворившись на дискусійні клуби з означеної проблематики. Обійшли увагою місцем в класифікації також неоязичницьку Слов'янську духову течію «Великий Вогонь», яка виникла в м. Житомирі начолі з Князем Огіном (в миру - Г.Боценюком) [Див.: Слов'янська духовна течія «Великий Вогонь» // Релігійна панорама. – 2003. – № 10]. Представники Великого Вогню висунули досить оригінальну ідею язичницького атеїзму. Зорієнтованість діяльності громади базується на ідеї абстрактної слов'янськості, дещо дистанціюючись від власне української проблематики, включаючи і проблему самоідентифікації.

Відзначимо, що проблема самоідентифікації українських рідновірів відображає не лише релігійне самовизначення та етно-національну ідентичність особистості, але включає також почуття власної самоповаги, відчуття свого «я», яке супроводжується емоційним забарвленням, наділяє віручого енергією, наснагою та врешті-решт інтегрує окрему релігійну спільноту.

Стосовно особливостей самоідентифікації рідновірів-монотеїстів, то ситуація в даному випадку достатньо прозора, оскільки означені конфесії були створені з метою консолідації та інтеграції українців не лише як етнічної спільноти або політичної нації, але як єдиної світоглядної та релігійної спільноти з високим рівнем національної самосвідомості та самоповаги. Відтак серед рідновірів-монотеїстів національний та релігійний чинник поєднуються в такий спосіб, що національний фактор набуває сакралізації. Інакше кажучи, власне поняття «українець», «український» ототожнюється з релігійним утворенням. При цьому процес сакралізації поглиблюється в історичній ретроспективі, маючи вияв у самоназві «орій,

орії (арії)», а відповідно й ототожненні назви Україна з назвою «Оріяна». Таким чином, специфіку самоідентифікації рідновірів-монотеїстів можна відобразити наступною схемою: «рідновіри – українці – орії». Зазначимо також, що українські рідновіри-монотеїсти вважають некоректним ідентифікувати себе з язичництвом. Так, в одному із своїх інтерв'ю О. Безверхий наголосив: «Ми не язичники, адже визнаємо єдиного, сонячного Бога – Дажбога».

Дещо складнішою постає питання самоідентифікації в середовищі українських неоязичників. З одного боку, яскраво демонструє національну зорієнтованість неязичницької релігійної організації витяг зі Статуту ОРУ, зареєстрований Держкомрелігій України, згідно з яким: «Об'єднання Рідновірів України є традиційною українською релігійною організацією – конфесією, яка продовжує традиції етнічної релігії Київської Русі, а отже є її спадкоємцем і правонаступником». Відтак, рідна віра формально фігурує як традиційна, автохтонна, політеїстична релігія, офіційно визнана спадкоємицею етнічної віри предків українців. З іншого боку, через деякий час, після заручин волхвині Зореслави (в миру Г.Лозко) з російським рідновіром П.Тулаєвим, лідером громади вже починають пропагуватися ідеї повернення на терени України колишньої, більш давньої та автентичної самоназви «Русь», що в свою чергу стає причиною виходу з громади деяких україноцентрично зорієнтованих рідновірів-неоязичників.

Наступна специфічна риса самоідентифікації українських неоязичників має вияв в тому, що представники підходу інтелектуальної реконструкції рідної віри, ідентифікуючи себе з язичництвом, інтерпретують термін в позитивному руслі, як вияв природного світогляду та етнічної релігії українців [Лозко Г. Пробуджена Енея. Європейський етнорелігійний ренесанс. – Харків, 2006. – С. 29]. Вони ставлять знак рівності між термінами язичництво і народна або національна релігія. Вперше таке тлумачення було запропоноване російським дослідником Е.Анічковим [Аничков Е. Язычество и древняя Русь. – СПб, 1914]. Волхвиня Зореслава (в миру Г.Лозко) також виходить з позицій заперечення негативного відтінку змісту означеної назви [Лозко Г. Волхвник. Правослов. – К., 2001. – С. 35]. Водночас, цікавим виявляється той факт, що українські неоязичники містико-сенсуалістичного типу вищенаведеної класифікації категорично відмовляються ідентифікувати себе з язичництвом. Так, волхв Родового Вогнища Рідної Православної Віри Святогор зазначив, що він «не язичник, а православний русин-рідновір». Волхвиня Гай Арсенія (в миру О.Туз) громади «Хоривичі» тієї ж конфесії зазначила, що раніше до хрещення Русі існувала «просто віра, яка ніяк не називалася, бо іншої пращури не знали, натомість язичниками», – як вважає волхвиня, – «називали тих, хто розмовляв незрозумілою мовою». Відтак, назва «язичництво» розглядається в середовищі неоязичників даного типу як давній «ярлик», «назва-приниження», яка в їхній інтерпретації штучно нав'язана «рідній», «прабатьківській» вірі християнськими «богословами-чужинцями».

Складовою частиною самоідентифікації всіх українських неоязичників виступає термін «православ'я», який зазнає зовсім іншого смислового навантаження, ніж в православному християнстві. Зокрема, волхв Богумир (в миру — Р.Миколаїв) зазначає, що поняття православ'я в дійсності є невід'ємною складовою національної ознаки як українського, так і білоруського, російського та інших слов'янських народів [Влх. Богумир. Родная вера — источник счастья. — Хмельницький, 2007. — С. 18]. Основу двокореневого слова складають давні слова «Прав» та «Слава». Проаналізувавши різні інтерпретації рідновірів з приводу даного терміну, серед існуючих можемо виокремити дві основні — персоніфіковану та абстрактизовану. За першою з них, «Прав» виступає назвою горішнього світу, де перебувають вищі боги, а Слава — це ім'я богині, яка супроводжує в небо достойних воїнів, які загинули на ратному полі. Згідно останньої, Прав — сукупність божественних законів, які управляють Всесвітом, а Слава — вияв вдячності, оспівування рідних богів.

Ще однією спільною самоназвою українських неоязичників - як під час обрядових дій, так і в конфесійній літературі - можна назвати «Дажбожі онуки», хоча остання вживається не так часто як «православні рідновіри».

Якщо серед неоязичників, типу інтелектуальної реконструкції релігійних вірувань більш-менш стабільним залишається національне ототожнення з назвою «Україна» та «українці», то рідновіри містико-сенсуалістичного типу вважають її перехідною, тимчасовою в процесі повернення до витокової самоназви «Русь» та «русини». Мотивують свою позицію іншим смисловим значенням цих термінів, відмінних від загальноприйнятих. Так, «українець» з праарійської мови означає «той, що воює з чужинцями, між собою та самим собою». Відтак, «Україна» постає як «країна вояків, які захищають рідну землю від засилля чужинців та власних зрадників». В той час як назва «Русь» ототожнюється із санскритським «Р'с або Р'ш», що означає «мудрість», відповідно «р'си або ріші» перекладаються як «мудреці» або «Русі сини», «русини» — «мудреці вони» [Відичне Православ'я: Наш шлях до Бога. Віровідання / Волхв Богумир (Миколаїв Р.Д.). — К., 2006. — С. 83 — 84]. Проте, незважаючи на відмінність в інтерпретаціях стосовно самоназви, обрядові дії та славлення на практиці відбуваються українською мовою, і в зверненнях до рідних богів можна почути прохання про допомогу та заступництво України-Руси.

Стосовно останнього компоненту самоідентифікації, спільного як для рідновірів-монотеїстів, так і рідновірів-неоязичників, то у формі зовнішнього вираження самоідентифікації рідновірів під час релігійних обрядів та церемоній використовується національний одяг (українські сорочки-вишиванки) та національна символіка: тризуб та жовто-блакитний прапор. Щоправда, якщо в сповідників РУНвіри кольори прапора співпадають з державним, то в рідновірів Собор Рідної Української віри, а також українських неоязичників відмінність від державного прапора має принципове значення і відрізняється насамперед місцем розташування

кольорів: жовтий колір зверху, а синій – знизу. Смысл такої символіки, вважають рідновіри, полягає в тому, що жовтий колір символізує духовне, а синій – матеріальне начало. Жовтий в неоязичників також є втіленням Дажбога, символу Сонця та вогню, чоловічого начала, а синій – втіленням Дани, символу води, жіночого начала. Сучасний державний прапор за інтерпретацією рідновірів символічно відображає домінування матеріального над духовним та жіночого (приймаючого і хаотичного) начала над чоловічим (творчим і впорядкованим). Відтак, над сучасними українськими політиками, вважають православні рідно віри, немає сили та покровительства богів. В есхатології українських неоязичників фігурує вислів, що розквіт України-Руси постане тоді, коли над державою замайорить саме жовто-блакитний стяг. Як бачимо, в українському рідновірстві навіть державна символіка набуває сакрального значення.

Таким чином, однією з особливостей українського рідновірства постає передусім те, що феномен рідновірства в українському контексті ширше, ніж феномен українського неоязичництва. Серед течій українського рідновірства існують як штучно створені неорелігійні напрямки, так і організації, які претендують на власну автентичність. Сам процес самоідентифікації не є монолітним і має свою специфіку в конкретних конфесійних виявах, значною мірою диференціюючись в різних авторських концепціях та набуваючи різноманітних інтерпретацій.

3. Плюралізм етнічних ідентичностей як чинник утворення паралельних православних ієрархічних структур в Україні

Євхаристійна еклесіологія (в її вселенському вимірі), яка лежить в основі православної еклесіології, у своєму базисі має сопричастя між Помісними Церквами. На практиці вона проявляється у взаємовизнанні між різними автокефальними та автономними Церквами. Предстоятель окремої Церкви Вселенського Православ'я під час Літургії поминає всіх предстоятелів інших самокерованих Православних Церков. Поміж Церквами так само відбувається спілкування через таїнства, а саме - єдність виявляється через спільну участь в євхаристії. В основу помісної структури Церкви лягло вчення ранньохристиянського автора Ігнатія Теофороса, єпископа Антиохійського. Головним принципом його богослов'я є єдність всіх вірних певної території навколо свого єпископа, тобто спільне сопричастя всіх християн у євхаристії, сповняти яку має право тільки єпископ цієї території. Єпископ у свою чергу є учасником «вселенського єпископату» і через нього місцева церква є частиною єдиної Вселенської Церкви. В такий спосіб Церква ототожнюється із євхаристійною общиною, євхаристія звершується в конкретному місці та об'єднує всіх його жителів [Зізіулас Й. Буття як спілкування. – К. , 2005].